

ภาคที่ ๓
ภาษา
กับ
โครงสร้างของมโนทัศน์

บทที่ 10

การนิยาม : การจัดระเบียบของโลกลงในถ้อยคำ

จุดมุ่งหมาย

เมื่อท่านได้เรียนบทเรียนนี้แล้ว จะต้องหรือแสดงความรู้ต่อไปนี้ได้

- อธิบายความแตกต่างระหว่างโครงสร้างพื้นผิว (Surface Structure) กับโครงสร้างของมโนทัศน์ (Conceptual Structure) ได้ถูกต้อง
- อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำ (words) กับสิ่ง (things) และแถลงว่า ทำไมการนิยามมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของสองอย่างนี้
- สรุปความหมายของการให้นิยามทั้ง 3 ชนิดพร้อมทั้งบอกตัวอย่างของนิยามแต่ละชนิดได้ถูกต้อง คือ การนิยามที่ชี้ให้เห็นได้ (point to definition) การนิยามในรูปของคำอื่น และการนิยามในแง่การปฏิบัติการ (operation definition)
- บอกความหมายของปัญหาหัวพันหลักและยกตัวอย่างประกอบได้ พร้อมทั้งบอกว่าทำอย่างไรการนิยามที่เป็นระเบียบ (formal definition) และการนิยามแบบพรรณนา (descriptive definition) จะหลีกเลี่ยงปัญหานี้ได้
- ยกตัวอย่างและประเมินการนิยามในรูปคำอื่นกับการนิยามแง่ปฏิบัติการว่าแตกต่างกันอย่างไร
- บอกความหมายของสิ่งที่นิยามไม่ได้ (undefinable term) และยกตัวอย่างประกอบจากข้อความที่ท่านอ่าน
- ประเมินคำนิยามที่กำหนดให้ว่ามีโครงสร้างของมโนทัศน์หรือแนวคิดอะไรรองรับ
- บอกหรือสรุปความหมายจากนิยามที่กล่าวไว้เป็นนัย ๆ (Implicit Definitions) ได้

ทบทวนเรื่องในบทก่อนและแนะนำเรื่องที่จะเรียนในบทนี้

เราได้อภิปรายถึงวิธีที่ผู้อ่านสร้างความหมายออกมาจากภาษาที่เขียนว่าผู้อ่านตอบสนองภาษาข้อเท็จจริง ภาษาความเชื่อและภาษาอุปมาอย่างไร เรายังได้กล่าวถึงผู้อ่านตลอดรหัส (ความหมาย) จากความสัมพันธ์ของประโยคต่าง ๆ ว่าเขาสามารถเข้าใจความเกี่ยวข้องของประโยคต่าง ๆ

ภายในอนุเจตอย่างไร ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการสร้างความหมายที่เรียกว่า กระบวนการที่มีปฏิริยาต่อกัน (interactive process) ระหว่างผู้อ่านกับผู้เขียน ถือเป็นกระบวนการที่ผู้อ่านเข้าไปเกี่ยวข้องหรือเข้าไปประสาน (มีส่วนร่วม) ในสิ่งที่อ่านเพื่อค้นหาความหมายที่ผู้เขียนส่งออกมา โดยผู้เขียนเป็นผู้กำหนดทิศทางหรือควบคุมแนวทาง แล้วผู้อ่านก็ไปเชื่อมโยงความคิดในการสร้างในงานเขียนออกมา โดยใช้ภูมิหลังของผู้อ่าน ประสบการณ์ของผู้อ่าน ไปจับหรือเทียบเคียงกับข้อเขียน จึงจะทำให้สิ่งที่อ่านนั้นเกิดเป็นความสมบูรณ์ขึ้นมา

ในบทนี้จะได้บรรยายถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการรับรหัสของความหมายต่าง ๆ โดยส่งผ่านทางภาษาและโครงสร้างของงานเขียน เรียกกันว่า โครงสร้างพื้นผิว (surface structure) ซึ่งเป็นความหมายที่อยู่ในข้อเขียนที่เรามองเห็นจากตัวอักษรในหน้ากระดาษ แต่กิจกรรมการเห็นหรืออ่านโครงสร้างพื้นผิวนี้ไม่ได้เป็นการอ่านที่สมบูรณ์ คือนอกจากเราต้องรวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ในการอ่านจากการรับรู้แล้ว เรายังต้องตอบสนองต่อสิ่งที่อ่านคือ โครงสร้างพื้นผิวที่เราเห็น อันเป็นความสัมพันธ์ที่แยกจากกันไม่ออก กิจกรรมอันนี้เป็นวิธีที่เรารับรู้และตอบสนองต่อโครงสร้างมโนทัศน์ (conceptual structure)* ของผู้เขียน ซึ่งโครงสร้างมโนทัศน์นี้เป็นเครื่องรองรับหรือเป็นพื้นฐานความคิด สมมุติฐานและความเชื่อที่ผู้เขียนจัดระเบียบของสิ่งต่าง ๆ สรุปลงในงานเขียนของเขา ถ้าจะว่าไปแล้ว โครงสร้างของมโนทัศน์ดังกล่าวเป็นหลักสร้างสรรค์ทำให้ข้อเขียนนำอ่านน่าดึงดูดใจ และเป็นสิ่งกระตุ้นหรือส่งเสริมให้ผู้เขียนเกิดความคิดในการเขียน การเข้าใจกระบวนการอ่านที่สมบูรณ์เราจึงควรทราบวิธีอ่านโดยอาศัยโครงสร้างพื้นผิว คือถ้อยคำภาษา, การจัดระเบียบของโครงสร้างต่าง ๆ ย้อนกลับไปสู่โครงสร้างของมโนทัศน์ที่รองรับความคิดในงานเขียนทั้งหมด

การที่เราตอบสนองต่อโครงสร้างมโนทัศน์ของผู้เขียนได้ เพราะเราสามารถสังเกตจากภาษา (อันเป็นโครงสร้างพื้นผิว) ของผู้เขียนได้ ว่ามีการจัดระเบียบของถ้อยคำที่เผยหรือแสดงให้เห็นเจตนาคิดหรือความเชื่ออะไรของผู้เขียน มีรายละเอียดอะไรที่สำคัญที่ผู้เขียนกำหนดไว้ในโครงสร้างของประโยคหรืออนุเจตต่าง ๆ การใช้ถ้อยคำและการจัดระเบียบถ้อยคำในการสร้างของประโยคและอนุเจตจะช่วยเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้เราทราบโครงสร้างมโนทัศน์ของผู้อ่าน ซึ่งมโนทัศน์นี้เองที่

---

*ศัพท์เฉพาะคำนี้ ยังไม่เคยเห็นหรือได้ยินว่าบัญญัติใช้เป็นภาษาไทยอย่างไร จึงขอใช้คำว่า “โครงสร้างมโนทัศน์” แทนไปพลาง ๆ ก่อน อภิธานศัพท์เฉพาะที่ใช้อธิบายในหนังสือ *The participating Reader* ของ Wittig และคณะ หน้า 314 อธิบายความหมายของคำ ๆ นี้ว่า เป็นแบบสร้างของมโนทัศน์ที่จัดระเบียบเจตนาคิดและความเชื่อต่าง ๆ ของเรา

เป็นกรอบ (framework) ของเจตคติและความเชื่อที่รองรับทุกสิ่งทุกอย่างในงานเขียน หรือบางทีเรียกว่าแนวคิด (Conceptual framework) ของผู้เขียน

ส่วนโฉมหน้าหรือแบบลักษณะของงานเขียนที่จะเผยแพร่หรือแสดงโครงสร้างมโนทัศน์ได้มาก และชัดเจนมากกว่าทุกแบบซึ่งมีอิทธิพลต่อการตอบสนองของผู้อ่านเราจะได้กล่าวถึงในสองบทสุดท้ายนี้ ว่าแบบของงานเขียนดังกล่าวมีกระบวนการสร้างมโนทัศน์อย่างไร ที่ทำให้งานชิ้นนั้นถูกประกอบขึ้นมาได้ ปัญหาแรกที่จะบรรยายในบทนี้ คือ โครงสร้างของมโนทัศน์เหล่านี้จะถูกเผยแพร่ให้เราทราบได้จากตัวอย่างที่เรามองเห็น จากวิธีที่ผู้เขียนนิยาม และจากการอ้างเหตุผลที่ผู้เขียนประมวลกันเข้ามา และปัญหาที่สองคือ การทำความเข้าใจว่าโครงสร้างของมโนทัศน์เป็นพื้นฐานรองรับประกอบงานเขียนนั้นได้อย่างไร แล้วพยายามประเมินออกมาให้ได้ ซึ่งเราจะเริ่มการอภิปรายความสำคัญของการให้นิยามว่าเป็นกุญแจนำไปสู่มโนทัศน์ของผู้เขียนได้อย่างไร

การให้นิยาม

เราได้อภิปรายถึงสิ่งที่ถูกแทนกับแผนที่ของถ้อยคำมาแล้ว ว่ามนุษย์อาศัยอยู่ในโลกของถ้อยคำ-ถ้อยคำที่เขาใช้บรรยายหรือแผนที่ของถ้อยคำซึ่งใช้รายงานความเป็นอยู่หรือบอกความรู้สึกของเขาเกี่ยวกับโลก แต่ถ้อยคำนั้นไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับสิ่งที่มันแทนมันเป็นเพียงแค่แผนที่สำหรับแทนสิ่งที่ถูกกล่าวถึงเท่านั้น เราเชื่อมั่นว่าถ้าหากำหนดใช้ถ้อยคำที่ถูกต้องหรือให้นิยามโดยใช้แผนที่ของถ้อยคำอย่างเดียวกับสิ่งที่ถูกแทนหรือสิ่งที่เขาพูดถึง จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายที่เขาแสดงออกมาได้

แต่ภาระของเราไม่หยุดลงเพียงแค่นี้ในฐานะผู้อ่านจะต้องตรวจสอบอย่างเชื่อมั่นว่า เข้าใจถ้อยคำที่ผู้เขียนใช้ และต้องตรวจสอบโครงสร้างมโนทัศน์ของผู้เขียนกับโครงสร้างมโนทัศน์ของตนเอง แล้วผู้อ่านอาจกล่าวออกมาว่า “ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับท่าน” หรือ “ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับท่าน” การเข้าใจการให้นิยามเป็นการแสดงความสามารถในการเข้าใจโครงสร้างของมโนทัศน์ที่รองรับการนิยามนั้นและกำหนดการตกลงใจว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับผู้เขียน

ชนิดของการนิยาม

1. การนิยามที่ชี้ให้ดูได้¹ (The Point-To Definition)

การนิยามโดยชี้ให้ดูเป็นเรื่องง่ายสำหรับคำบางคำ เพราะไม่ต้องใช้ถ้อยคำเป็นเครื่องมือในการบอกนิยาม และยอมรับกันได้โดยไม่มีปัญหา อย่างเช่นนิยามของคำว่า “เก้าอี้” หรือ “โต๊ะ”

¹Susan Witting, Franklin Holocomb, and Anne Dunn, *op.cit.*, pp.223-224.

หรือ “ปลาหมึก” การนิยามคำเหล่านี้เรามีสิ่งอ้างอิงที่มีอยู่จริงหรือมีของจริงที่มีรูปร่างที่เราแทน ตัวอย่างของคำทั้งสามนี้เราสามารถชี้ไปยังตัวอย่างที่คำเหล่านี้แทนได้ เช่น ชี้ไปยังเก้าอี้แล้วบอกว่าเป็นสิ่งที่เราหมายถึง ชี้ไปที่โต๊ะแล้วบอกว่าเป็นสิ่งที่เราหมายถึง คำอื่น ๆ ที่เข้าข่ายนี้เราก็ปฏิบัติได้ทำนองเดียวกัน

แต่ถึงอย่างไรก็ตามการนิยามทำนองชี้ให้ดูนี้ บางทีก็ทำให้เกิดความขัดข้องเพราะบางสิ่งบางอย่างแม้จะชี้ได้ แต่นิยามแบบนี้ไม่ได้ตลอด บางครั้งต้องอาศัยการบอกด้วยถ้อยคำแทน ส่วนจะชี้หรือแสดงให้ดูคงทำไม่ได้ เช่น แสดงให้คนตาบอดมาแต่กำเนิดเข้าใจความหมายของสีต่าง ๆ แล้วบอกว่าเป็นสีอะไร ไม่สามารถสื่อความหมายที่ถูกต้องได้

การให้นิยามด้วยการชี้ให้ดู บางทีก็ไม่แม่นยำตรงหรือกำกวมทำให้เกิดปัญหาที่มีตัวอย่างเรื่องซับซ้อนที่เกิดจากปัญหาดังกล่าว ที่เขียนโดยนักมานุษยวิทยาคนหนึ่งซึ่งศึกษาภาษาของเผ่าคองโก เขากล่าวว่า

ข้าพเจ้าจดจำเหตุการณ์ตอนหนึ่งได้ เมื่อต้องการที่จะทราบคำว่า “โต๊ะ” ของชาวเผ่านี้ ออกเสียงอย่างไร มีเด็กผู้ชายเผ่านี้ล้อมรอบข้าพเจ้าอยู่ 5-6 คน แล้วข้าพเจ้าก็เคาะโต๊ะตัวหนึ่งด้วยนิ้วชี้และถามเขาว่า “นี่คืออะไร ?” เด็กผู้ชายคนหนึ่งในจำนวนนั้นตอบว่า *dodela* คนที่สอบตอบว่า *etanda* คนที่สามตอบว่า *bokali* คนที่สี่ตอบว่า *elamba* และคนที่ห้าตอบว่า *meza* ข้าพเจ้าจดบันทึกคำเหล่านั้นลงไป ในสมุดบันทึก และรู้สึกปิติยินดีที่ตนเองได้ปฏิบัติงานท่ามกลางเผ่าชนที่มีภาษาร่ำรวยใช้คำถึง 5 คำแทนสิ่งที่พูดเพียงสิ่งหนึ่ง

แต่ถึงอย่างไรก็ตามต่อมานักวิจัยได้พบว่า การนิยามด้วยการชี้ที่นักมานุษยวิทยานั้น กระทำไม่ใช่ นิยามทั้งหมดที่เขาต้องการ เนื่องจากว่า

เด็กผู้ชายบางคนคิดว่าเขาต้องการคำที่หมายถึงการเคาะ (เพราะเขาเคาะโต๊ะแล้วถามเด็ก ๆ) เด็กบางคนเข้าใจว่าเขาต้องการถามคำที่หมายถึงวัสดุที่ใช้สร้างโต๊ะตัวนั้น เด็กบางคนคิดว่าคำที่เขาต้องการถามหมายถึงความแข็ง (ของโต๊ะ) อีกคนหนึ่งคิดว่าเขาต้องการทราบคำที่เป็นชื่อของสิ่งที่ใช้คลุมโต๊ะ ส่วนคนสุดท้ายบังเอิญคิดว่าเขาต้องการทราบความหมายของคำว่าโต๊ะ จึงบอกว่าเป็นคำ *meza* ซึ่งเป็นคำที่นักมานุษยวิทยาคณะนั้นต้องการ

เรื่องราวของนักมานุษยวิทยาคณะนี้ แสดงให้เห็นว่าการชี้บางสิ่งบางอย่างแล้วหวังว่าจะได้นิยามที่ชัดเจนบางทีก็ผิดพลาด เพราะการแสดงออกของท่าทางมักจะไม่ใช่ชัดเจนเพียงพอ ควรจะหลีกเลี่ยงเพื่อไม่ให้เกิดความเข้าใจผิดพลาดเช่นนี้

2. การนิยามในรูปคำอื่น² (Definition in Other Words)

การนิยามในรูปคำอื่นมีอยู่หลายวิธี แต่ที่นิยมกันมี 2 วิธีคือ

ก. การนิยามโดยคำพ้องความหมาย จากวิธีนิยามแบบชี้ให้ดูในข้อแรกจะเห็นว่าเราจะใช้ไม่ได้กับคำทุกคำ ทั้งนี้เพราะบางคำไม่มีภาพหรือสิ่งที่หมายถึงแสดงให้ดู อย่างเช่นมโนทัศน์เกี่ยวกับนามธรรมหรือความรู้สึกที่ไม่สามารถชี้ให้ดูได้ ดังนั้นนักเขียนจึงหันไปใช้กลวิธีนิยามในรูปของคำอื่น โดยใช้คำพ้องความหมาย เพื่ออธิบายความหมายของคำที่เขาต้องการนิยาม เราจะพบการนิยามเช่นนี้ในหลายกรณี ตัวอย่างเช่น ในภาษาอังกฤษคำว่า “boulder” สามารถนิยามในรูปคำพ้องความหมายว่า “a large rock” หรือคำว่า “finger” นิยามในรูปคำพ้องความหมายว่า “a digit” หรือในภาษาไทยเราอาจพบนิยามในลักษณะนี้มากมาย ดังตัวอย่างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่บอกว่า

กระชับ = แน่น, เนียน, แนบกันสนิท (หน้า 34)

กระทบ = ถูกต้อง, ปะทะ, ต่อสู้กัน (หน้า 47)

กระตั้นหัน = ทันที่, จุกเงิน, จวนแจ (หน้า 110)

จ้อ = ลิง (หน้า 276)

จวก = สับ, ฟัน (หน้า 276) เป็นต้น

แต่ถึงอย่างไรก็ตามขอให้เข้าใจว่า คำพ้องความหมายมีความหมายแตกต่างที่แผนเพี้ยนออกไปคนละอย่าง ไม่สามารถใช้แทนกันได้ทุกกรณี อย่างเช่น เราพูดว่า “ใช้มีดฟันกิ่งไม้หรือสับกิ่งไม้” ได้ แต่พูดว่า “ใช้มีดจวกกิ่งไม้” ย่อมไม่ได้

ข้อบกพร่องหรืออุปสรรคที่เกิดจากการนิยามโดยวิธีนี้ ได้แก่ ปัญหาที่เกิดเป็นวงจรของวัฏพินหลัก คือการนิยามโดยการพาดพิงกลับไปกลับมาระหว่างคำเดิม บางทีไม่ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับความหมายที่ต้องการทราบแต่อย่างใดเช่นในพจนานุกรมของ Devil ได้นิยามความหมายของคำคู่หนึ่งไว้ว่า

MAGNET, n. Something acted upon by magnetism.

MAGNETISM, n. Something acting upon a magnet.

---

²ibid., pp.224-228.

ในภาษาไทยเรามักจะพบปัญหาของการนิยามแบบนี้เหมือนกัน ขอยกตัวอย่างจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานมาแสดง

กระโดด ก. โดดแผ่น, โจน (หน้า 42)

โจน ก. กระโดดไป, แผ่นไป (หน้า 307)

แผ่น ก. กระโดดโจนไป (หน้า 826)

จะเห็นว่านิยามในรูปของคำพ้องความหมาย บางครั้งก็ไม่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจใหม่ ๆ ขึ้นมาเหมือนกัน เพราะมันไปพาดพิงรูปคำเพียงไม่กี่คำและไม่ได้ขยายรูปคำที่ถูกพาดพิงให้ละเอียดชัดเจน

ข. การนิยามที่เป็นระเบียบ (Formal definition) และการนิยามแบบพรรณนา (Descriptive-definition)³ วิธีหนึ่งที่คุณเขียนหลักเรื่องวงจรปัญหาวิวัฒนาการ คือการให้ความเชื่อมั่นว่า การนิยามนั้นต้องประกอบด้วยส่วนสำคัญสองส่วน คือส่วนที่บอกหัวข้อรายการ (category term) ของประเภทสิ่งที่เป็นนิยาม กับส่วนที่บอกลักษณะเฉพาะ (limiting term) อันเป็นลักษณะประจำตัวของสิ่งนั้นซึ่งแตกต่างกับสิ่งอื่นในประเภทเดียวกัน เช่นนิยามความหมายของคำว่า “คน” ว่า “คนเป็นสัตว์สองเท้าที่เลี้ยงลูกด้วยนม เดินตัวตั้งตรง ชอบอยู่เป็นสังคม มีขนน้อย” ข้อความที่บอกหัวข้อรายการหรือบอกประเภทขั้นต้นของนิยามคือ “คนเป็นสัตว์สองเท้าที่เลี้ยงลูกด้วยนม” และข้อความที่บอกลักษณะประจำตัวของนิยามนี้คือ “เดินตัวตั้งตรง ชอบอยู่ในสังคม มีขนน้อย”

การนิยามโดยวิธีนี้เรียกว่าการนิยามที่เป็นระเบียบ (Formal definition) ซึ่งช่วยบอกประเภทและลักษณะเฉพาะของสิ่งที่กล่าวถึงเป็นการนิยามที่มีประโยชน์และใช้ได้ผลดี โดยเฉพาะนิยามสิ่งที่เป็นพวกสัตว์ พืช มโนทัศน์ของสิ่งที่เป็นนิยามจะแม่นยำและชัดเจน การนิยามแบบนี้ในพจนานุกรมก็มีปรากฏเหมือนกัน ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์ของสิ่งที่เป็นนิยามแจ่มแจ้งกว่าสองวิธีที่กล่าวมาแล้ว ดังขอยกตัวอย่างเพิ่มเติมจากหนังสือพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานอีกว่า

ตะพาน, ตะพานน้ำ น. สัตว์ชนิดหนึ่งคล้ายเต่า แต่ตัวแบนตามชายกระดองมีเป็นเนื้ออ่อนออกโดยรอบ เรียกว่า เเชิง (หน้า 402)

ตะแบก น. ชื่อต้นไม้ชนิดหนึ่ง ดอกสีม่วงคล้ายดอกอินทนิล ลำต้นใช้เลื่อยเป็นกระดาน (หน้า 401)

³ Ibid., pp.226-227.

การนิยามเป็นระเบียบเป็นวิธีที่นักวิทยาศาสตร์และผู้เรียบเรียงพจนานุกรมใช้กันมาก นอกจากการนิยามด้วยวิธีนี้ยังมีการนิยามแบบอื่นที่ผู้เขียนใช้ก็คือ การนิยามแบบพรรณนา ซึ่งบอกรายละเอียดที่สำคัญอย่างเพียงพอ ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพวัตถุสิ่งหรือเหตุการณ์ที่กล่าวถึงอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น การนิยามความหมายของ “งู” ดังนี้

งูเป็นสัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับสัตว์ประเภทกิ้งก่า ลักษณะสำคัญของมันก็คือ ไม่มีขา มีลำตัวยาว ไม่มีรูหูหรือหนังตา และมีลิ้นสองแฉก งูเคลื่อนที่โดยอาศัยกล้ามเนื้อซึ่งติดกับซี่โครง กล้ามเนื้อนี้ดึงผิวหนังไปทางด้านหน้าและด้านหลังได้เป็นคลื่น เกิดบนผิวหนังตรงใต้ท้องช่วยยึดดินหรือกิ่งไม้หรือพื้นที่รองรับตัวงูอยู่ งูอาจเคลื่อนที่ได้อีกวิธีหนึ่งคือ โดยการบิดตัว งอตัวและดันไปมา... งูมักจะลอกคราบเสมอ เป็นคราบติดต่อกันชั้นเดียวตลอดตัว โครงสร้างของขากรรไกรของมันมีการปรับปรุงให้ขยายได้มากเป็นพิเศษกว่าสัตว์อื่น ๆ เหมาะสำหรับกินอาหารชิ้นใหญ่ ๆ ได้⁴

ขอให้ดูตัวอย่างเพิ่มเติมอีกตัวอย่างหนึ่ง ได้นิยามแบบพรรณนาของคำว่า “ปลา” ไว้ดังนี้

ปลาเป็นสัตว์ที่ถูกจัดอยู่ในประเภทมีกระดูกสันหลัง ปลาต่างกับสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังอื่น ๆ โดยที่มันดำรงชีวิตอยู่ในน้ำตลอดเวลา ปลาไม่มีรูปร่างที่ประปรียวทุกส่วนและลำตัวยาวเรียว ลำตัวปกคลุมด้วยเกล็ดซึ่งเรียบซ้อนกันไปทางหางของลำตัว และไม่มีใบหูหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายที่โผล่ออกมาขวงการเคลื่อนที่ในน้ำของมัน ปลาว่ายน้ำได้โดยการโบกหางไปมาซ้ายและขวา การเคลื่อนที่แบบนี้ อาศัยการทำงานของกล้ามเนื้อลำตัวระหว่างครึ่งหลังของร่างกายกับครึ่งหางของมัน ครีบที่ตำแหน่งอื่น ๆ ของลำตัวนั้นใช้สำหรับการทรงตัวขยับไปด้านหน้าเพียงเล็กน้อยเท่านั้น⁵

จะเห็นว่าการนิยามแบบนี้ให้ความชัดเจนดีมาก ก็นอกจากบอกรายละเอียดของสิ่งที่กล่าวถึงแล้ว (ในตัวอย่างแรกบอกว่า “งูเป็นสัตว์เลื้อยคลานชนิดหนึ่งที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับสัตว์ประเภทกิ้งก่า” และในตัวอย่างที่สองบอกว่า “ปลาเป็นสัตว์ที่ถูกจัดอยู่ในประเภทที่มีกระดูกสันหลัง”) ยังบอกลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้นด้วย ซึ่งหากจะกล่าวไปแล้วการนิยามแบบนี้อาศัยวิธีการนิยามที่

⁴ สุกิจ มินมานเหมินท์ และคนอื่น ๆ สารานุกรมวิทยาศาสตร์ พระนคร : สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2515, หน้า 60.

⁵ เล่มเดิม หน้า 123.

เป็นระเบียบ (Formal definition) นั้นเอง เพียงแต่การนิยามแบบพรรณนาบอกลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น ได้ละเอียดกว่า ชัดเจนกว่าการนิยามที่เป็นระเบียบซึ่งบอกลักษณะเฉพาะเพียงสั้น ๆ พอให้ทราบว่าเป็นแตกต่างกับสิ่งอื่นอย่างไร จากตัวอย่างข้างบนทั้งสองตัวอย่าง จะเห็นว่าบอกลักษณะเฉพาะหรือลักษณะประจำตัวของงู และปลาให้เห็นภาพที่ชัดเจนพอสมควร พอที่จะให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์ได้ว่า สัตว์ทั้งสองชนิดนี้เป็นอย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้คำของผู้เขียนที่จะทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของสิ่งนั้นโดยไม่ต้องดูของจริง หากว่าผู้เขียนใช้คำที่ไม่สามารถทำให้ผู้อ่านเข้าใจต่อการนิยามแบบนี้ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นดังตัวอย่างข้างล่าง

สหรัฐอเมริกากำลังกลายเป็นสังคมทางนวัตกรรม : สังคมซึ่งถูกกำหนดด้านวัฒนธรรม ความรู้สึกนึกคิด การอยู่ร่วมกัน และเศรษฐกิจโดยถูกกระทบจากวิธีการและประดิษฐ์กรรมใหม่ ๆ โดยเฉพาะจากคอมพิวเตอร์และการสื่อสาร

ตัวอย่างการนิยามแบบพรรณนານี้ ใช้คำที่เข้าใจยากอยู่หลายคำ อย่างเช่น “สังคมทางนวัตกรรม” และ “ถูกกระทบ” เป็นต้น ผู้ที่ไม่ใช่นักสังคมวิทยาหรือไม่คุ้นเคยกับคำดังกล่าว อาจจะนึกภาพที่เกิดจากคำใช้นิยามไม่ออก การเลือกใช้คำที่มีความหมายเฉพาะในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง แม้ว่าจะกระชับรัดกุมตามหลักวิชาในสาขานั้น ๆ แต่เป็นอุปสรรคสำหรับผู้อ่านทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะนิยามความหมายสักกี่หน้าก็ตาม ย่อมยากที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจได้

ก. การนิยามโดยการขยายหรือวิเคราะห์⁶ (The extended definition, definition by analysis)

การนิยามแบบนี้ที่จริงเป็นการนิยามแบบพรรณนานั้นเอง แต่เป็นการนิยามที่ประกอบขึ้นจากการนิยามแบบพรรณนารวมกันหลายตอน เพราะสิ่งที่จะนิยามนั้นมีรายละเอียดมาก จึงต้องขยายเนื้อหาโดยการวิเคราะห์ออกเป็นส่วน ๆ เนื้อหาทุกตอนทุกส่วนที่ขยายหรือวิเคราะห์นั้นเมื่อรวมกันนั้นจะมีความหมายเป็นนิยามของสิ่งที่กล่าวถึงตัวอย่างเช่น

นวนิยายคือเรื่องเล่าขนาดยาวที่เกี่ยวกับบุคคลที่ไม่มีตัวตนจริง ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการคือ โครงเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา บรรยากาศ ทศนคติของผู้ประพันธ์ และทำนองแต่ง

โครงเรื่อง หมายถึงเค้าโครงพฤติกรรมในนวนิยายซึ่งผู้ประพันธ์กำหนดขึ้น คำว่าพฤติกรรมในที่นี้หมายถึงเหตุการณ์ชุดหนึ่งหรือความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดระยะ

⁶Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn, op. cit., pp.228.

เวลาในเรื่อง ซึ่งมีความผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและมีความสำคัญต่อเรื่อง เหตุการณ์เหล่านี้ดำเนินติดต่อกันตามลำดับตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบ

ตัวละคร หมายถึงผู้ประกอบพฤติกรรมตามเหตุการณ์ในเรื่องหรือเป็นผู้ได้รับผลจาก เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามโครงเรื่องและผู้ประพันธ์กำหนดขึ้น ตัวละครที่ดีต้องมีชีวิตคือแสดง บทบาท พูด คิด ทำกิจริยาและปฏิกริยาเช่นเดียวกับบุคคลจริง ๆ ส่วนลักษณะและอุปนิสัยของ ตัวละครนั้น ผู้ประพันธ์อาจนำมาจากบุคคลจริง ๆ หรือจากจินตนาการ แต่ต้องพรรณนาให้ผู้ อ่านมองเห็นรูปร่างลักษณะและเข้าใจอุปนิสัยของตัวละครที่สร้างขึ้นอย่างชัดเจนและ สมจริง

บทสนทนา คือการสนทนาโต้ตอบระหว่างตัวละครในนวนิยายเป็นส่วนที่ทำให้นวนิยาย มีลักษณะคล้ายความจริงมากที่สุด บทเจรจาที่ดีต้องง่ายและเหมาะสมกับบุคลิกตัว ละคร บทเจรจาสั้น ๆ ย่อมเข้าใจง่ายและน่าอ่านกว่าบทเจรจายาวที่มักเป็นการสั่งสอนหรือ จูงใจซึ่งทำให้น่าเบื่อ บทเจรจาระหว่างตัวละครสองตัวควรมีขนาดสั้นและยาวสลับกันและ ควรใช้การพรรณนาหรือบรรยายกัน

บรรยากาศ คือรายละเอียดในนวนิยายส่วนที่ก่อให้เกิดอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง และเป็นพลังให้เกิดพฤติกรรมตามโครงเรื่องส่วนใหญ่ใช้วิธีพรรณนา การสร้างบรรยากาศ ในนวนิยายเกี่ยวข้องกับฉากและสภาพแห่งท้องถิ่น และภูมิหลังตามโครงเรื่องรวมกันเข้ากับ ความสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างสถานที่กับตัวละครซึ่งเป็นผู้ประกอบพฤติกรรม

ทัศนคติของผู้ประพันธ์ หมายถึงทัศนะโดยทั่วไปของผู้ประพันธ์และความคิดเห็นของเขา ในเรื่องต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในนวนิยายเรื่องนั้น ๆ ซึ่งอาจเป็นการสนับสนุน เห็นอก เห็นใจหรือคัดค้านเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ได้

ทำนองแต่ง หมายถึงแบบแผนและลักษณะการแสดงความรู้สึกและความคิดของผู้ ประพันธ์ ซึ่งเป็นวิเศษเฉพาะของนักประพันธ์แต่ละคน ทำนองแต่งที่ดี ต้องมีความ ชัดเจน ง่าย เป็นธรรมชาติ ใช้ภาษาเหมาะสม เข้าใจง่าย สละสลวยและมีความหมายตรง⁷

จะเห็นว่านิยามของคำ “นวนิยาย” ในที่นี้ประกอบขึ้นจากการรวมกันของความหมายหรือคำนิยาม ของอีกหลายคำ คือ “โครงเรื่อง” “ตัวละคร” “บทสนทนา” “บรรยากาศ” “ทัศนคติของผู้ประพันธ์”

⁷ดัดแปลงจาก สุพรรณิ วราทร ประวัติการประพันธ์นวนิยายไทย พระนคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ มนุษยศาสตร์ 2519, หน้า 2-7.

และ “ทำนองแต่” ความหมายหรือคำนิยามของแต่ละตอนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคำว่า “นวนิยาย” เมื่อนิยามความหมายของคำทุกคำมารวมกันแล้ว ก็จะกลายเป็นความหมายโดยสมบูรณ์ของคำว่า “นวนิยาย”

3. การนิยามในเชิงปฏิบัติการ* (Operational definition or Definition in Action)

การนิยามในเชิงปฏิบัติการเป็นการอธิบายบางสิ่งบางอย่างโดยการแสดงออกทางการกระทำมากกว่าโดยการชี้หรือนิยามในรูปคำอื่น บางทีก็เรียกว่าเป็นการนิยามในรูปของการกระทำ (action) ได้แก่ การแปลหรือถ่ายถอดมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมไปสู่มโนทัศน์ที่เราสามารถเห็นหรือวัดได้ หรือแปลมโนทัศน์นามธรรมให้เป็นมโนทัศน์ที่เรามีประสบการณ์ อย่างเช่น ถ้าเราต้องการนิยามความหมายของคำว่า “ระยะทาง” โดยการปฏิบัติการเราจะต้องนำไปเกี่ยวข้องกับหรือพูดถึงหน่วยของการวัด (เช่นเป็น ฟุต หลา กิโลเมตร หรือปีแสง ฯลฯ สุดแต่แต่ว่าจะใช้หน่วยวัดแบบใด) แล้วเราก็สามารถตกลงกันได้ว่าจากจุด ๆ หนึ่งไปถึงจุดอีกข้างหนึ่งเป็นเท่าใด ถ้านิยามในลักษณะนี้เราจึงเรียกว่าการนิยามในแง่ปฏิบัติการ ซึ่งแม่นยำกว่า แน่นนอนกว่า และง่ายกว่าการนิยามในรูปของคำอื่น หรือนิยามในลักษณะของการชี้ตั้งที่เรากล่าวมาแล้ว ขอให้ดูตัวอย่างการนิยามแบบปฏิบัติการดังต่อไปนี้ประกอบ

ท่อน้ำใต้อ่างล้างชามในครัวของท่านเกิดรั่ว และท่านเรียกช่างประปามาซ่อม ต่อมาอีกสองสามวันท่านได้รับบิลเก็บเงินค่าซ่อมรวม 40 เหรียญ แต่ที่ตอนล่างของบิลใบนั้นหมายเหตุน่ากลัว ถ้าท่านไม่ชำระเงินภายใน 30 วัน ท่านจะต้องจ่ายเพิ่มขึ้นอีก 10 เปอร์เซ็นต์ซึ่งเท่ากับ 4 เหรียญของค่าซ่อมทั้งหมด ตอนนี้ท่านจะรู้สึกอึดอัด (เหมือนติดกับบางอย่าง) ไม่มีทางเลือกที่มากกว่านี้คือต้องจ่ายเงิน 40 เหรียญภายใน 30 วัน หรือชำระเงิน 44 เหรียญหลังจากเลย 30 วันไปแล้ว

ตอนนี้เราจะสร้างความเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อยในรายการที่ท่านได้รับ คือเมื่อช่างประปาส่งบิลมาเก็บเงิน 44 เหรียญแต่หมายเหตุน่ากลัวข้างล่างบอกว่าถ้าท่านจ่ายภายใน 30 วัน ท่านจะได้รับส่วนลดพิเศษ 4 เหรียญ นี่คือการรู้สึกอันแสนวิเศษที่ท่านยินดี ตอนนี้ท่านมีทางเลือกสองทางแล้ว ทางเลือกทางหนึ่งคือท่านจะมีโอกาสประหยัดเงินถึง 4 เหรียญ

แต่ตามความเป็นจริงแล้ว ทางเลือกของท่านก็เป็นแบบเดียวกับทั้งสองกรณีตอนต้นคือ จ่ายเงิน 40 เหรียญภายในเวลา 30 วัน หรือจ่ายเงิน 44 เหรียญหลังจาก 30 วันไป

---

⁸Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn ,

แล้ว แต่ความรู้สึกของท่านในตอนแรกกับตอนหลังต่างกัน นี่คือตัวอย่างของเรื่องที่เราได้ศึกษามาเป็นเวลาหลายปีว่า อะไรทำให้คนรู้สึกเป็นอิสระเสรีและทำไมความรู้สึกเป็นอิสระเสรี ทำให้เขามีความสุข ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่เราได้ศึกษาคือความรู้สึกที่เป็นอิสระเสรีกว่าเกิดขึ้น เมื่อเขาสามารถเลือกทางเลือกที่เขาพึงปรารถนา (ขอเดือนเวลาจ่ายเงินหรือประหยัดเงิน 4 เหรียญ) มากกว่าการเลือกเอาทางเลือกที่เขาไม่ปรารถนา (จ่ายเงินภายใน 30 วัน หรือจ่ายเพิ่มขึ้นอีก 4 เหรียญ)⁹

จากข้อความนี้ ผู้เขียนพยายามนิยามเพื่อให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับคำว่า “เสรีภาพส่วนบุคคล” ซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยใช้ความรู้สึกของคน ๆ หนึ่งกับหน่วยของระยะเวลาและหน่วยของเงินเป็นตัวอย่างเทียบเคียงกันทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจความหมายของคำว่า “เสรีภาพส่วนบุคคล” เป็นอย่างไร ซึ่งถ้าจะสรุปจากคำนิยามก็คือ เสรีภาพของบุคคลตั้งอยู่บนพื้นฐานความพอใจที่มีขอบเขตหรือจากทางเลือกที่กำหนดไว้ วิธีการนิยามโดยการแปลความคิดอันเป็นนามธรรมไปสู่มโนทัศน์ที่เห็นมองเห็นได้ หรือเทียบเคียงได้นี้ เป็นกลวิธีที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถสานกลับมาหาความคิดของผู้เขียนได้ และถ้าผู้เขียนแปลความคิดอันเป็นนามธรรมไปสู่มโนทัศน์ที่ผู้อ่านคุ้นเคยมากยิ่งขึ้นเพียงใด ผู้อ่านก็สามารถเข้าใจความหมายที่ผู้เขียนสื่อออกมามากยิ่งขึ้นเพียงนั้น

ปัญหาที่เกิดจากการนิยาม

ปัญหาที่เกิดจากการนิยามในแง่ของการสื่อความหมายนั้น วิตดิง และคณะของเขา¹⁰ ได้ชี้แจงให้เห็นไว้ 2 ประการคือ

ประการแรก เป็นปัญหาของการตอบสนองทางอารมณ์ต่อคำนิยาม

จากวิธีการนิยามเชิงปฏิบัติการ (operational definition) ดังที่เรากล่าวมานั้น บางครั้งเราอาจจะคิดว่าเป็นแบบของนิยามที่ดีมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามการนิยามแบบนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่เหมือนกัน กล่าวคือความคิดหรือสิ่งที่เป็นนามธรรมบางอย่าง บางทีก็ยากที่จะแปลไปสู่มโนทัศน์ใด ๆ ที่เรารู้จักคุ้นเคยหรือสัมผัสได้ อย่างเช่น ความดี ความชั่ว ความเจริญ ความเสื่อม ฯลฯ เราไม่สามารถนำไปเทียบเคียงกับมโนทัศน์ที่เราคุ้นเคยได้ง่ายนัก ดังนั้นเมื่อนิยามความคิดหรือความรู้สึกบางอย่างที่เทียบเคียงกับสิ่งอื่นไม่ลงตัวเช่นนี้ ผู้อ่านจึงอาจตอบสนองต่อข้อความที่อ่านได้ไม่ตรงกัน

⁹ *ibid.*, p.232.

¹⁰ *ibid.*, pp.235-240.

นอกจากนั้นการนิยามในบางครั้งอาจจะทำได้ลำบาก ถ้านิยามเรื่องเกี่ยวกับอารมณ์ เช่น นิยามความหมายของคำว่า “ความสุข” ทุกคนจะมีความรู้สึกไม่ตรงกันกับนิยามก็ได้ สมมุติ นิยาม “ความสุข” ในเชิงปฏิบัติการว่า “ฉันมีความสุขเมื่อฉันยิ้มเมื่อฉันหัวเราะ และเมื่อฉันร้องเพลง” (หรืออื่น ๆ เช่นเวลาปลูกต้นไม้ พุดคุยกับเพื่อนฝูง ฯลฯ) แต่จะเห็นว่าพฤติกรรมเหล่านี้ไม่ได้บอกความหมายหรือภาวะของอารมณ์ที่เป็นสุขอย่างแท้จริง มันเป็นเพียงแต่หลักฐาน (evidences) ของความสุข ไม่ใช่ตัวความสุขจริง ๆ การบอกภาวะของอารมณ์ที่อยู่ภายในของเราอย่างแม่นยำตรง จึงยากมากที่จะถ่ายทอดให้ผู้อื่นทราบได้ง่าย ๆ

นอกจากนั้นยังมีความขัดแย้งอีกอย่างหนึ่งคือ การตอบสนองต่อคำนิยามที่เกี่ยวกับแนวคิด หรือความเชื่อ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่ไม่ลงรอยกันง่าย ๆ นัก เช่นคำว่า “ประชาธิปไตย” “สังคมนิยม” “ความยุติธรรม” ฯลฯ จะนิยามอย่างไรจึงจะแทนหรือครอบคลุมความหมายของสิ่งที่ถูกแทน ได้ชัดเจนออกจะเป็นเรื่องที่จะลงรอยกันได้ยาก เพราะผู้เขียนแต่ละคนหรือผู้อ่านแต่ละคนมีภูมิหลังของแนวคิดหรือความเชื่อบางอย่างไม่เหมือนกัน ดังนั้นการตอบสนองต่อคำนิยามเหล่านี้อาจจะแตกต่างกันไปในเชิงที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

ถึงอย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะเกิดปัญหาหรือข้อขัดแย้งทำนองนี้ แต่เรายังได้ประโยชน์จากการศึกษาข้อความดังกล่าวเพราะอย่างน้อยทำให้เราทราบว่าผู้เขียนมีแนวคิดหรือคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องที่เขาเขียนโดยสื่อผ่านภาษาที่เขาใช้ เช่น เขาเป็นคนมองโลกในแง่ดี หรือชอบเยาะเย้ยถากถางมองโลกในแง่ร้าย อันเป็นโลกทัศน์ส่วนตัวของผู้เขียน เป็นต้น

ประการที่สอง เป็นปัญหาที่เกิดจากการนิยามซึ่งไม่ชัดเจน

นิยามที่เขียนไว้เป็นนัย ๆ หรือกล่าวไว้อย่างไม่ชัดเจน (Implicit Definitions) เป็นอย่างไร ขอให้ดูจากตัวอย่างต่อไปนี้

“สงครามระหว่างรุ่นได้ดำเนินมาแล้วเป็นเวลานาน และไม่จำเป็นต้องยกหลักฐานใหม่ ๆ มาสนับสนุนเกี่ยวกับเรื่องนี้ เพียงแต่ลองสอบถามความเข้าใจในโลกของผู้ใหญ่กับเหตุผลของผู้เยาว์ที่ต้องการจะเอาชนะผู้ใหญ่”

ข้อความนี้เป็นนิยามที่เลื่อนลอย กล่าวไม่ชัดเจน ซึ่งผู้เขียนอาจจะเจาะจงลดหรือซ่อนประโยชน์บาง ประโยคในข้อความที่นิยามทั้งหมดนี้

ความไม่เข้าใจกันระหว่างคนต่างวัยเป็นภาวะที่แสดงให้เห็นถึงสงครามระหว่างรุ่น แม้ว่าคำนิยามจะกล่าวไว้โดยมีโครงสร้างของมโนทัศน์รองรับเช่นนี้ แต่บางทีก็เป็นเรื่องยากที่จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อมั่นว่าเป็นจริงตามนี้ ทั้งนี้เพราะหลักฐานที่นำมาแสดงนั้นต้องมีแก่นสาร มีความสำคัญที่

จะเชื่อได้และสมเหตุสมผลด้วย เช่นจากตัวอย่างนี้ผู้อ่านอาจสงสัยว่าความไม่เข้าใจกันจะทำให้เกิดเป็นสงครามระหว่างรุ่นได้เที่ยวหรือ จะเป็นไปได้ไหม และถ้าเป็นไปได้ จะเป็นไปได้ในระดับใด เช่น ความไม่เข้าใจกันเพียงแต่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันเท่านั้น หรือมีปฏิกิริยาที่เบาบางกว่าหรือรุนแรงกว่านี้ ฯลฯ

นิยามที่เขียนไว้เป็นนัย ๆ มักจะนิยามใช้กันมากในการโฆษณา อย่างเช่น มีโฆษณาของสบูยี่ห้อหนึ่งกล่าวเป็นทำนองว่า “สบูชนิดนี้.....(ชื่อสบู).....คาราภาพยนตร์ชื่อดัง (อ้างชื่อคาราภาพยนตร์คนสำคัญ) นิยมใช้” นิยามนี้ต้องการจะให้ผู้อ่านเกิดมโนทัศน์ขึ้นเองในทำนองว่า ถ้าท่านใช้สบูชนิดนี้แล้ว ท่านจะสวยงามหรือมีผิวขาวเหมือนคาราภาพยนตร์คนนั้น ซึ่งจะเห็นว่าเป็นผลดีมากแก่ผู้ชายสินค้าหรือบริษัทที่ผลิตสินค้าชนิดนี้ แต่ถ้าเราลองใคร่ครวญดูอย่างรอบคอบ จะเห็นว่าโฆษณาต้องการใช้ข้อความอย่างหนึ่งเป็นสิ่งเร้า (“สบูชนิดนี้คาราภาพยนตร์ชื่อดังนิยมใช้”) ทำให้ผู้อ่านตอบสนองออกมาในรูปมโนทัศน์อีกอย่างหนึ่ง (ถ้าใช้แล้วจะมีผิวขาวหรือสวยเหมือนคาราภาพยนตร์) ลองพิจารณาดูว่าข้อความที่เป็นสิ่งเร้ากับมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นจากการตอบสนองสมเหตุสมผลกันหรือไม่ ซึ่งถ้าใช้วิจารณ์ญาณพิเคราะห์ให้ดี ข้อความที่เห็นกับมโนทัศน์ที่เกิดขึ้นอาจไม่สมเหตุสมผลก็ได้ เพราะคาราภาพยนตร์อาจจะผิวขาวเนียนมาแต่กำเนิด หรือเพราะรู้จักถนอมตัวเองไม่จำเป็นต้องใช้สบูชนิดนี้ก็ได้อีก และการที่เราเกิดมโนทัศน์เช่นนี้ เพราะผู้โฆษณา “แกล้ง” หรือ “กาตการณ” ไว้ล่วงหน้าเพื่อจะลวงให้เราซื้อสินค้าชนิดนี้นั่นเอง

นอกจากนั้น กิรติ บุญเจือ¹¹ ยังได้ชี้ให้เห็นข้อบกพร่องอันเป็นข้อควรควรวินในการนิยามไว้ อีกหลายประการ ดังนี้

1. นิยามต้องไม่กว้างเกินไป คือตัวนิยาม (สิ่งที่ถูกกล่าวถึง) ต้องพอดีกับคำนิยาม เช่น จะนิยามว่า “เปิดเป็นสัตว์สองขาว่ายน้ำได้” บังเอิญเราไปพบคนชื่อเปิดว่ายน้ำเล่นที่บางแสน คุณเปิดก็อาจอยู่ในข่ายของนิยามนี้จึงควรมิยามเสียใหม่ว่า “เปิดเป็นสัตว์ปีกสองเท้าที่ว่ายน้ำได้”

2. นิยามต้องไม่แคบเกินไป คือตัวนิยามแคบเกินไปไม่พอกับคำต้องนิยาม เช่น นิยามว่า “คนคือสัตว์มีปัญญาสีขาว” เพราะคนมีปัญญาผิวขาวเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคนเท่านั้น

3. นิยามต้องไม่เป็นวงจรร (หมายถึงปัญหาวัฏพจน์หลักที่เรากล่าวมาบ้างแล้วจากการนิยามในรูปคำพ้องความหมาย) นั่นคือยกคำที่ต้องการนิยามขึ้นมาใช้ในตัวนิยาม อาจจะเป็นวงจรรแคบ

¹¹ กิรติ บุญเจือ ธรรมวิทยาทั่วไป พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2516, หน้า 137-140.

คือ ชำแหละที่ทันใจ เช่น “คนดีคือคนที่ดี” หรือ “นักเรียนคือคนเรียน” เช่นนี้ ไม่ให้ความกระจ่างอะไรขึ้นมาเลย อาจจะเป็นวงจรกว้าง คือถ้าต้องการนิยามต่ออีกครั้งหนึ่งจำเป็นต้องใช้คำนิยามแรกอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น “สามีคือผู้มีภรรยา” การนิยามทำนองนี้จะปรากฏชัดเจนทันทีว่าถ้าต้องการนิยามภรรยา ก็จะต้องนิยามว่า “คือผู้มีสามี” เป็นวงจรถลับไปหาคำนิยามเดิม

4. **นิยามต้องไม่เป็นเชิงปฏิเสธโดยไม่จำเป็น** เพราะการปฏิเสธมักมีความหมายกว้างเกินไป ผู้ฟังยังไม่สามารถเข้าใจได้ว่าเป็นอะไรแน่ เช่น คำว่า “ไม่ดำ” เราทราบขึ้นมาเพียงนิดเดียวว่าไม่ใช่สีดำ แต่สียังมีอีกมากมายนัก จำเป็นจะต้องจำกัดลงไปอีกหรือนิยามควายเผือกว่า “คือไม่ใช่ควายดำ” คนที่ไม่รู้ว่าควายมีเพียงสองสีก็ต้องงงและไม่สามารถจะเดาได้ว่าเป็นสีอะไรแน่

ถึงอย่างไรก็ตามถ้ามีความจำเป็นต้องนิยามเป็นเชิงปฏิเสธก็ใช้ได้ ในกรณีที่จำเป็นคือคำที่มีความหมายเชิงปฏิเสธอยู่ในตัว ก็อาจนิยามทำนองนี้ได้ เช่น “ความมืดคือการไร้ความสว่าง” “อสังคยคือไม่มีสังคย” “ความเปล่าคือความไม่มีอะไรเลย” ฯลฯ

5. **นิยามต้องไม่มีความหมายหลายแง่** คือต้องเลือกใช้คำที่มีความหมายแน่นอนและสร้างประโยชน์ให้รัดกุม มิฉะนั้นจะหมายความได้หลายมโนทัศน์ ผิดจุดมุ่งหมายของนิยามไปเสีย เช่น แม่คือผู้ให้กำเนิดเพศหญิง อาจจะมีคนแย้งว่า ถ้ามีลูกผู้ชายก็ไม่เป็นแม่ แล้วจะเป็นอะไร

6. **ต้องไม่ใช้การเปรียบเทียบ** เพราะการเปรียบเทียบอาจทำให้ความหมายคลุมเครือ จำต้องกำหนดลงไปอีกทีหนึ่งว่าต้องการเปรียบเทียบในแง่ไหน การเปรียบเทียบจึงไม่ตรงกับจุดมุ่งหมายของนิยาม เช่น ประเทศเป็นบ้าน ทหารเป็นรั้ว อาจจะมีคนแย้งว่า ถ้าอย่างนั้นทหารก็ต้องไปอยู่ตามชายแดนให้หมด มีรั้วไหนบ้างปักอยู่กลางบ้าน ฯลฯ

7. **นิยามต้องไม่คลุมเครือ** คือต้องใช้ภาษาที่เหมาะสมแก่ผู้ฟัง ตัวอย่างหนังสือวิชาการกับหนังสือชาวบ้านต้องนิยามคนละแบบ เช่น นิยามความหมายของปรัชญาว่า คือ “วิชาที่กล่าวถึงทุกเรื่องที่มนุษย์รู้ได้ด้วยกำลังความคิดตามธรรมชาติ โดยค้นหาต้นเหตุสุดท้ายและลึกซึ้งตามความสามารถของแต่ละยุคแต่ละสมัย” จะเห็นว่าผู้มีความรู้ทางปรัชญาเข้าใจได้ทันที แต่ผู้ที่เป็นชาวบ้านอาจไม่เข้าใจ หากเขียนให้ชาวบ้านอ่านอาจนิยามว่า “ปรัชญาคือวิชาที่ว่าด้วยปัญหาที่คนธรรมดา มองไม่เห็น” แม้นิยามนี้เป็นเชิงปฏิเสธและกว้างเกินไป แต่ชาวบ้านก็พอเข้าใจได้อย่างกว้าง ๆ

แบบฝึกหัด

1. โครงสร้างพื้นผิว กับโครงสร้างมโนทัศน์ คืออะไร แตกต่างกันอย่างไร จงชี้แจงมาสั้น ๆ
2. จงอธิบายว่า การนิยามแสดงความเกี่ยวข้องระหว่างถ้อยคำกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงอย่างไร
3. จงบอกความหมายและยกตัวอย่างของคำว่า การนิยามที่ชี้ให้เห็นได้การนิยามในรูปคำอื่น และการนิยามในแง่การปฏิบัติการ
4. ปัญหาวัณพจน์หลักคืออะไร จงยกตัวอย่างปัญหาวัณพจน์หลักที่เกิดจากการนิยามมาใช้ดู 2 ตัวอย่าง
5. การนิยามที่เป็นระเบียบ กับการนิยามแบบพรรณนา หลักเลี้ยงหรือแก้ปัญหาวัณพจน์หลักได้อย่างไร จงอธิบายและยกตัวอย่างประกอบ
6. จงบอกความหมายของสิ่งที่นิยามไม่ได้และยกตัวอย่างประกอบ
7. ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการนิยามคำบางคำในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน จงอ่านคำนิยามแต่ละคำให้เข้าใจ แล้วท่านนิยามคำเหล่านั้นเสียใหม่ตามความเข้าใจและด้วยภาษาของตนเองเสร็จแล้วจงมาเปรียบเทียบกันดูว่าจากคำนิยามผู้เรียบเรียงพจนานุกรมกับคำนิยามของท่าน มีโครงสร้างมโนทัศน์แตกต่างกันอย่างไร ท่านคิดว่าของใครชัดเจนกว่า
  - ก. ถาว ของเหนียวที่เคี้ยวมาจากเอ็นหนัง กีบสัตว์ เป็นต้น สำหรับผืนกึ่งสิ่งของ
  - ข. ถ้าวร้าว แหวะ, โหยกหยอก, รุนแรง (เป็นมรรยาทส่วนกายและวาจาที่ไม่เรียบร้อย)
  - ค. เคาะ ดีเบา ๆ พุดให้รู้ท่า
  - ง. จอบ เครื่องมือสำหรับขุดและสับดิน
8. จงยกตัวอย่างข้อความที่นิยามไว้เป็นนัย ๆ มาหนึ่งข้อความ (ก็ย่อหน้าก็ได้) แล้วบอกว่าอะไรคือความหมายของข้อความนั้น
9. จงพิจารณาจากข้อความต่อไปนี้ ว่ามีโครงสร้างของมโนทัศน์หรือแนวคิดอะไรที่สำคัญปรากฏอยู่และท่านคิดว่าแนวคิดที่เกิดจากการใช้ถ้อยคำนิยามชัดเจนดีหรือไม่ จงวิจารณ์

“การแต่งงานแบบเปิด หมายถึงความสัมพันธ์แบบซื่อตรงและเปิดเผยระหว่างคนสองคน โดยมีรากฐานอยู่บนอิสรภาพที่เท่าเทียมกัน และเอกลักษณ์ของแต่ละคนและหมายถึงการผูกพันทั้งทางสติปัญญาและอารมณ์ต่อสิทธิของกันและกันที่จะเจริญเติบโตในฐานะเอกชนภายใต้การแต่งงานดังกล่าว”

(พรภริมาณี เอี่ยมธรรม และวิทยากร เชียงกูร การแต่งงานในทัศนะใหม่, หน้า 22.)